

Friedrich Schiller

O MRAVNÍM POSLÁNÍ
DIVADLA

Prokop Šedivý

ČDLJ

radný výhled
upř. s. 24-22

 (všechno venout)

FRIEDRICH SCHILLER

Divadlo jakožto mravní
institute

1050/55

190 M 55

Jak řekl Sulzer, zplodil divadlo jakýsi všeobecný neodolatelný sklon k věcem novým a neobyčejným, touha v nás, abychom prožívali vášnivý stav duše. Vyčerpán vyšším usilováním ducha, ochablý jednotvárnou, namnoze skličující činností ve svém povolání a nasycen požitky smyslovými, pocítoval člověk nezbytně ve své bytosti prázdno, které se přičilo věčnému pudu po činnosti. Naše přirozenost, stejně neschopná, aby nadále setrvala ve stavu zvířecím, i aby pokračovala v jemnější činnosti rozumové, žádala si stavu středního, který by spojoval oba protichůdné konce, tlumil tvrdé napětí do mírné souladnosti a usnadňoval střídavý přechod jednoho stavu v druhý. Tento prospěch poskytuje zcela povšechně estetický smysl neboli cit pro krásno. Ježto však bude zajisté prvním zřetelem moudrého zákonodárce, aby ze dvou účinků vyvolil účinek nejvyšší, neomezí se na to, aby sklony svého lidu jen odzbrojil; použije jich, bude-li to jen trochu možné, i jako nástrojů vyššího osnování a bude se snažit, aby je proměnil ve zdroje blaha, a proto zvolil přede všemi ostatními divadlo, jež duchu žiznícímu po činnosti otvírá neomezený okruh, dává potravu každé síle ducha, aniž přepíná i jen jedinou, a slučuje vzdělávání rozumu a srdce s nejušlechtlejší zábavou.

Kdo podotkl první, že nejpevnějším sloupem státu je náboženství - že bez něho pozbývají síly i zákony, obhajoval snad, nechtěje anebo nevěda, divadlo po jeho stránce neušlechtilejší. Právě tato nedostatečnost, tato kolísavost zákonů politických, která způsobuje, že náboženství je pro stát nezbytné, určuje také veškerý vliv divadla. Zákony, chtěl říci, točí se jen kolem povinností záporných - náboženství rozprostírá své požadavky na skutečné konání. Zákony brzdí jen účinky, které rozvolňují soudržnost společnosti - náboženství přikazuje účinkování, kterým se soudržnost společnosti stmeluje. Zákony vládnou jen zjevným projevům vůle, jen skutky jsou jim poddány - náboženství provozuje svou soudcovskou působnost až do nejkrytějších koutů srdce a sleduje myšlenku až k nejvnitřnějšímu prameništi. Zákony jsou hladké a ohebné, proměnlivé jako rozmar a vášeň - náboženství váže přísně a na věky. Kdybychom však i chtěli předpokládat, co ve skutečnosti není dáno - kdybychom náboženství přiznali tuto velkou moc nad každým lidským srdcem, dovrší veškeré vzdělání či může je dovršit? - Náboženství (odlišuji zde jeho stránku politickou od stránky božské), náboženství účinkuje celkem víc na smyslovou část národa - účinkuje snad právě jen smyslovostí tak neomylně. Jeho síla je ta tam, jakmile mu odejme smyslovost - a čím účinkuje divadlo? Většinou lidí není náboženství už vůbec nic, záhledíme-li jeho obrazy, jeho problémy, zničíme-li jeho zpodobení nebes a pekel - a přec jsou to jen obrazy obrazotvornosti, záhady bez rozřešení, postrachy a vábení z dálky. Jaká posila pro náboženství a zákony, spojí-li se s divadlem, kde je názornost a živoucí přítomnost, kde se po-

stižně a pravdivě zjevují člověku v tisícícerém zpodobení neřest a ctnost, blaženost a bída, bláhovost a moudrost, kde prozřetelnost řeší své záhady, rozvazuje svůj uzel před jeho očima, kde se lidské srdce na mučidlech vášně zpovídá ze svých nejutajenějších hnutí, kde padají všechny škrabošky, vyprchá všechno ličidlo a pravda neúplatně jako Rhadamanthus zasedá v soudu.

Soudcovská pravomoc divadla se začíná tam, kde se končí oblast světských zákonů. Oslepne-li spravedlnost, podplacena zlatem, a hýří-li v žoldu neřestí, rouhá-li se zvůle mocných nemohoucnosti zákonů a lidský strach spoutává paži vrchnosti, převezme divadlo meč a váhy a vleče neřest před strašlivý stolec soudcovský. Veškerá říše obrazotvornosti a dějin, minulost i budoucnost jsou poslušny jejího pokynu. Troufali zločinci, kteří už dávno zetlivají v prachu, jsou všemohoucím voláním umění básnického volání na soud a opakuji na strašlivé poučení potomstva svůj hanebný život. Bezmocné, jako stíny ve vydutém zrcadle kráčejí hrůzy jejich věku před našima očima, a se slastným děsem klneme jejich památce. Neučí-li se už žádné mravnosti, nedochází-li už žádné náboženství víry, není-li už nijakého zákona, bude nám pořád ještě vnukat hrůzu Medea, když se potácí se schodů paláce a vražda na jejich dětech se teď stala skutkem. Blahodárné mrazení zachvěje lidstvem a vskrytu bude každý velebit své dobré svědomí, když si lady Macbethová, strašlivá náměsíčnice, omývá ruce a svolává všechny vůně Arabie, aby zahladily odporný pach vraždy. Kdo z nás se díval bez chvění, kdo nebyl prodchnut živoucím zápallem pro ctnost, hořící nenávistí k

neřesti, když Franz von Moor, vyplašen ze snů o věčnosti, obklopen hrůzami blízkého soudu, vyskočil ze spánku, když, aby přehlušil hromy probuzeného svědomí, popíral Boha v tvorstvu a jeho stísněná hrud, příliš vyschlá, aby ze sebe vydala poslední pomodlení, ulevovala si troufalým klnutím? - Není nadsázka, tvrdíme-li, že tyto obrazy postavené na divadle nakonec splynou v jedno s morálkou člověka z lidu a určují v jednotlivých případech jeho citání. Sám jsem byl nejednou svědkem, jak někdo všechnu svou ošklivost ze špatných skutků shrnul v odsudivé slovo: Ten člověk je učiněný Franz Moor. Tyto dojmy jsou nezahladitelné, a při nejlehčím dotknutí vstane celý odstrašující umělecký obraz v lidském srdci jako z hrobu. Se stejnou jistotou, jak viditelné zpodobení působí mocněji než mrtvá litera a chladné vyprávění, působí i divadlo hlouběji a trvaleji než morálka a zákony.

Zde však světskou spravedlnost jen podpořuje - otvírá se jí ještě pole další. Trestá tisícírou neřest, kterou světská spravedlnost trpí bez trestu; tisícírá ctnost, o které světská spravedlnost mlčí, je doporučována se scény. Zde doprovází moudrost a náboženství. Z tohoto čirého zdroje čerpá svá ponaučení a své vzory a odívá přísnou povinnost v rozkošné vábné roucho. Jak nádhernými pocity, odhodláními, vášněmi vzdouvá naši duši, jaké božské ideály nám ukazuje, abychom šli za nimi! - Když laskavý Augustus, velký jak jeho bohové, podá ruku zrádci Cinnovi, jenž už už čte na jeho rtech ortel smrti: "Buďte přáteli, Cinno!" - kdo v davu by v tuhle chvíli nepodal rád ruku svému úhlavnímu nepříteli, aby se podobal božskému Římanu?

- Když se Franz von Sickingen, jenž se ubírá, aby potrestal knížete a bojoval za cizí práva, znenadání ohlédne a spatří, jak stoupá dým požáru z jeho tvrze, kde bez záštity zůstala jeho žena a děti, a on - táhne dál, aby splnil dané slovo - jak velký mi pak připadá člověk, jak malý a pohrdání hodný mi připadá obávaný nezdolatelý osud!

Jak pomilování hodnou podobou se na divadle zjevuje ctnost, s nemenší ohyzdností se v jeho strašlivém zrcadle zrcadlí neřesti. Když bezmocný zdětinštělý Lear v noci a bouři marně klepá na dům svých dcer, když si rve bílé vlasy, dává je na pospas vichřici, a vypráví zuřicím žívlům, jak zrůdně se zachovala jeho Regan, když se jeho běsnivá bolest nakonec z něho vyřine strašnými slovy: "Já dal vám všechno!" - v jak hnusné podobě se nám tu zjevuje nevděk! Jak slavnostně přislibujeme úctu a dětinnou lásku! - Na naše divadlo čeká ještě veliký výboj, o jehož významu promluví teprve úspěch. Pokud se mohu rozpomenout, nezjevil se Shakespearův Timon Athénský dosud na žádné německé scéně, a stejně jako se pídím po člověku především nejdřív v Shakespearovi, neznám v celém Shakespearovi hru, v níž by stál přede mnou pravdivěji, v níž by čistěji a výmluvněji promlouval k mému srdci, v níž bych se naučil větší životní moudrosti než v Timonu Athénském. Je učiněnou zásluhou o umění, kutat po této žíle zlata.

Ale působnost divadla se prostírá ještě dál. I tam, kde náboženství a zákony myslí, že by bylo pod jejich důstojností, kdyby doprovázely lidské city, pracuje divadlo pro naše vzdělání.

Blaho společnosti je stejně rušeno bláhovostí jako zločiny a neřestmi. Zkušenost stará jako svět sám učí, že ve tkáni lidských věcí často největší závaží visí na nejmenších a nejtělejších nitkách a že se, sledujeme-li lidské počínání zpátky k jeho zdroji, musíme desetkrát po-
usmát, než se ječnou zděsíme. Můj seznam zločinců se menší každým žitým dnem a můj rejstřík bloudů je pořád početnější a delší. Vyvěrá-li všechno mravní provinění jednoho lidského pokolení z téhož zdroje, jsou-li všechny ty nesmírné výstřelky neřesti, které mu vpálily cejch, jen pozmeněnými formami, jen vyššími stupni vlastnosti, které se konec konců všichni jednomyslně usmíváme a kterou milujeme, proč neusoudit, že se příroda u jiného pokolení nebrala touž cestou? Znáám jen jedině tajemství, jak člověka uchránit od narušení, a to tajemství je - chránit jeho srdce od slabostí.

Velkou část tohoto účinkování můžeme očekávat od divadla. Právě divadlo přidržuje zrcadlo velké třídě bloudů a zahanbuje jejich tisícové formy zdravým výsměchem. Co shora způsobovalo dojetím a děsem, koná zde /snad rychleji a neomylněji/ žertem a satirou. Kdybychom hodnotili veselohru a truchlohru podle míry docilovaného účinku, dala by zkušenost možná přednost veselohře. Posměch a pohrdání zranují lidskou hrdost citelněji, než projev hnusu mučí svědomí. Před věcí strašlivou zalézá naše zbabělost, ale právě tato zbabělost nás vydává satire. Zákon a svědomí nás často chrání před zločiny a neřestmi, směšností si žádají zvláštního jemného smyslu, ve kterém se nepocvičujeme nikde víc než tváří v tvář jevišti. Zmocníme možná přítele, aby zaúto-

čil na naše mravy a naše srdce, ale stojí nás přemáhání, abychom mu odpustili jediné zasmání. Naše provinění snesou dozorce a soudce, naše zlozvyky sotva i jen svědka - jen divadlo se může smát našim slabostem, protože šetří naší citlivosti a nepátrá po provinilém bloudu - aniž se zardíme, vidíme, jak ze zrcadla scény padá naše škraboška, a děkujeme potají za to mírné napomenutí.

Avšak velká působnost divadla není dávno ještě u konce. Divadlo je víc než každá jiná veřejná státní instituce školou praktické moudrosti, ukazatelem na cestě občanským životem, neomylným klíčem k nejtajnějším vchodům lidské duše. Připouštím, že sebeláska a otužilost svědomí nezřídka ničí jeho nejlepší účinek, že před zrcadlem divadla setrvává s drzým čelem ještě tisícové neřest, že se tisícový dobrý cit odrazí od divákova srdce, aniž vydá plod - sám soudím, že Molièrův Harpagon nenapravil doposud snad jediného lichváře, že sebevrah Beverley odvrátil jen málo svých bratrů od ohavné hráčské vášně, že neblahá loupežnická historie Karla Moorra nepůsobí, aby silnice byly o mnoho bezpečnější - ale i když omezíme tento velký účinek divadla, i když budeme tak nespravedliví, že toto účinkování popřeme dokonce vůbec - jak nekonečně mnoho zbývá ještě z jeho vlivu! Jestliže divadlo úhrn neřestí ani nezahazuje ani neumenšuje, neseznámilo nás s nimi? - S těmito neřestníky, těmito bloudy musíme žít. Musíme jim uhybat anebo se s nimi střetnout; musíme je podkopat anebo jim podlehnout. Teď však nás už nepřekvapí. Jsme připraveni na jejich úklady. Divadlo nám prozradilo tajemství, jak je vypátrat a zneškodnit. Stáhlo

úlisníku umělou škrabošku s tváře a objevilo síť, do které nás zaplétaly lest a úklad. Podvod a faleš vyrvalo z křivých bludišť a ukazuje dni jejich strašlivou tvář. Možná, že umírající Sára nevydělá ani jediného prostopášíka, že žádné zpodobení potrestaného svůdcovství neochladí jeho žár a že i prohnaná podílnice ve hře velmi usiluje, aby zmařila tento účinek - štěstí dost, že netušivá nevinność zná teď jeho léčky, že divadlo ji naučilo, aby nevěřovala jeho přísahám a trásla se před jeho zbožňováním.

Nejen na lidi a lidskou povahu, také na osudy nás upozorňuje divadlo a učí nás velkému umění, jak je snášet. Ve tkáni našeho života mají náhoda a osnování význam stejně velký; osnování řídíme my, náhodě se musíme slepě podrobit. Je zisku dosti, nezastihnou-li nás nevyhnutelná dopuštění ve stavu úplného zoufalství, cvičila-li se naše statečnost, naše moudrost již v podobných stavech a utvrdilo-li se naše srdce, aby přijalo takovou ránu. Divadlo nám předvádí rozmanitou scénu lidského utrpení. Zatahuje nás uměle do cizích tísni a odměňuje nás za okamžité utrpení slastnými slzami a nádherným přírůstkem statečnosti a zkušenosti. Prostřednictvím divadla sledujeme opuštěnou Ariádnou po Naxu, který se rozléhá jejím pláčem, prostřednictvím divadla sestupujeme do Ugolinovy hladomorny, prostřednictvím divadla stoupáme na strašlivé popraviště a přikládáme sluch, když promlouvá slavnostní hodina smrti. Zde slyšíme, jak přistižená lidská přirozenost hlasně a nevyvratně potvrzuje, co naše duše cítila v tichých tušeních. Ve sklepení T o w e r u opustí oklamáného milce přízeň jeho krá-

lovny - teď, kdy má umřít, ulétá vyděšenému M o o r o v i jeho proradná sofistická moudrost. Věčnost propouští k nám nebožtíka, aby vyjevil tajemství, jež žádný člověk žijící nemůže vědět, a sebejistý zlosyn ztratí svou poslední příšernou oporu, ježto promlouvají i hroby.

Ale nedosti na tom, že nás divadlo seznamuje s osudy lidstva, učí nás také, abychom byli spravedlivější k nešťastníku a soudili jej shovívavěji. Jen tehdy, změříme-li hlubokost jeho tísně, smíme nad ním pronést ortel. Žádný zločin nehanobí víc než zločin zlodějův - ale nepřidáváme-li všichni slzu soucitu našemu zatracujícímu ortelu, zahloubáme-li se do strašné tísně, v níž E d u a r d R u h b e r g páchá svůj čin? Sebevražda je jakožto hřích ve všeobecné ošklivosti; když však, zdolána hrozbami zuričího otce, zdolána láskou, představou strašných zdí klášterních, M a r i a n a požije jedu, kdo z nás chce být první, jenž zlomí hůl nad politováníhodnou jateční obětí hanebné mravní zásady? - Lidskost a strpění začínají být vládnoucím duchem naší doby; jejich paprsky pronikly až do soudních síní a ještě dál - do srdce našich panovníků. Jaký podíl v tomto božském díle připadá na naše divadla? Zda právě divadla neseznámila člověka s člověkem a neodhalila tajné pákoví, podle kterého si počíná?

Významná třída lidí má příčinu, aby byla divadlu vděčnější než všichni ostatní. Jen zde slyší velcí páni tohoto světa, co neslyší nikdy anebo slyší jen zřídka - pravdu; vidí zde, co nevidí nikdy anebo vidí jen zřídka - člověka.

Jakkoli velká a mnohonásobná je zásluha dobrého divadla o mravní vzdělání, má o nic menší zásluhu o veškerou osvětu rozumovou. Právě zde v této vyšší oblasti dovede ho vynikající hlava, ohnivý vlastenec teprv plně použít.

Zírá do dějů lidského rodu, srovnává národy s národy, staletí se staletími a vidí, jak otrocky je většina lidu přivázána na řetězech předsudku a mínění, které věčně pracují proti jeho blaha - že čistší paprsky pravdy osvěcují jen nečetné jednotlivé hlavy, jež ten nepatrný zisk možná vykoupily vynaložením celého života. Čím může moudrý zákonodárce poskytnout v nich národu účast?

Divadlo je společné průtočiště, kterým od myslící lepší části národa splývá světlo moudrosti a šíří se odtamtud mírnějšími paprsky po celém státě. Správnější pojmy, pročištěné zásady, čistší city protékají odtud všemi žilami národa; mlha barbarství, temné pověry mizí, noc ustupuje vítěznému světlu. Mezi tolikými nádhernými plody dobrého divadla uvedu zvláště jen dva. Jak zobecněla od několika let shovívavost k náboženstvím a sektám? - Ještě než nás zahabili žid Nathan a saracén Saladin a hlásali nám božské učení, že odevzdanost v Boha je tak pramálo závislá na našem mínění o Bohu - ještě než Josef Druhý potíral strašlivou hydry zbožné nenávisti, rostilo divadlo lidskost a mírnost myslí do našich srdcí, odporná zpodobení pohanské popské zuřivosti učila nás vystríhatí se náboženské nenávisti - v tomto strašném zrcadle smylo křesťanství své poskvřny. Se stejně zdárným výsledkem daly by se scéně potíratí omyly

v ý c h o v y ; zbývá ještě doufatí v hru, která by se zabývala tímto významným námětem. Žádná věc není svými následky pro stát tak důležitá jako tato, a přec není žádná tak vydána všanc, tak bez mezí svěřena bludu, lehkomyšlnosti občana jako ona. Jen divadlo by mu mohlo jímavými, otrásajícími zpodobeními předvádět na oči nešťastné oběti zanedbané výchovy; zde by se mohli naši otcové naučit, jak se vzdát svéhlavých zásad, zde naše matky, jak milovat rozumněji. Nesprávné pojmy zavádějí na scestí nejlepší srdce vychovatelové; tím hůře, vychloubají-li se ještě i m e t h o d o u a ničí-li soustavně útlý výhonek v lidumilných ústavech a sklenicích. Choutka dnes vládnoucí, obrábět boží tvory jako hračky pro vánoční trh, toto pověstné šílenství, soustruhovat lidi a počínat si jako Deukalion (s tím rozdílem ovšem, že se teď z lidí dělají kameny, kdežto on dělal z kamenů lidi), zasloužila by si víc než každá jiná výchylka rozumu, aby pocítila bič satiry.

Neméně by se daly - kdyby se v tom hlavy a poručnickové státu vyznali - se scéně poopravit úsudky národa o vládě a vladařích. Zákonodárná moc by zde cizími symboly promlouvala k poddanému, obhajovala by se proti jeho stížnostem, ještě než se ozvou, a podplácela by jeho pochybovačnost, aniž by to bylo zjevné. Dokonce i průmysl a vynalézavost by vzplály jiskrou se scéně, kdyby básníky nemrzelo být vlastenci a kdyby stát blahosklonně svolil vyslechnout je.

Nelze mi zde pominout velký vliv, který by dobré stálé divadlo mělo na ducha národa. Národním duchem národa nazývám podobnost a souhlas-

nost jeho mínění a sklonů ve věcech, o kterých jiný národ usuzuje jinak a které jinak pociťuje. Jen divadlo má možnost, aby do značné míry způsobovalo tuto souhlasnost, ježto prochází celým hájemstvím lidského vědění, vyčerpává všechny životní situace a svítí do všech koutů srdce; ježto v sobě spojuje všechny stavy a třídy a má nejdokonaleji raženou cestu k rozumu a k srdci. Kdyby ve všech našich hrách zavládal společný hlavní rys, kdyby se naši básníci mezi sebou dohodli a založili za tímto účelem pevný spolek - kdyby jejich práce řídil přísnější výběr, kdyby se jejich štětec zasvěcoval jen předmětům národním - jedním slovem, kdybychom se dožili, abychom měli národní divadlo, stali bychom se i národem. Co poutalo Řecko tak pevně část k části? Co táhlo národ tak neodolatelně k jeho divadlu? - Nic jiného než vlastenecký obsah her, řecký duch, velký zdolávající zájem o stát, o lepší lidstvo, který v nich dýchal.

Ještě jednu zásluhu má divadlo - zásluhu, kterou teď uvádím tím raději, že se domnívám, že jeho soudní pře s jeho pronásledovateli je dnes beztoho již vyhrána. Co jsme zde až dosud dokazovali, že divadlo působí podstatně na mravy a osvětu, bylo pochybné - že si mezi všemi vynálezy přepychu a všemi zařízeními pro společenské pobavení zaslouží, aby mu byla dána přednost, to přiznali i jeho nepřátelé. Ale co zde koná, je důležitější, než obvykle myslíme.

Lidská přirozenost nesnáší, aby byla bez přestání na mučidlech účelové denní činnosti, vnady smyslové odumírají, jakmile smysly jsou ukojeny. Člověk, přetížený zvířecím požitkem,

znaven dlouhou námahou, mučen věčným pudem po činnosti, žízni po lepších vybranějších radovánkách anebo se bezuzdně vrhne do divých kratochvílí, které urychlují jeho úpadek a ničí klid společnosti. Bakchantické radosti, zhoubná hra, tisíceré šílenství, zplozené zahálkou, dostaví se neodvratně, nedovede-li zákonodárce řídit tento sklon národa. Muž oddaný dělné činnosti je v nebezpečí, že bude pykat neblahým spleenem za život, který tak velkomyslně obětoval státu - učenec, že poklesne na tupého pedanta - prostý lid, že zhovadí. Divadlo je instituce, v níž se potěšení snoubí s vyučováním, klid s námahou, kratochvíle se vzděláním, kde se žádná síla duše nenapíná v neprospěch jiné síly, kde se žádného potěšení nepožívá na vrub celku. Hlodá-li hoře na srdci, otravuje-li chmurné rozpoložení mysli naše osamělé chvíle, hnusíme-li si svět a činnost, tlačí-li tisícerá tíha naši duši a hrozí naší vnímavosti, že se udusí pod pracovními úkoly našeho povolání, přijme nás divadlo - v tomto umělém světě zaplašíme sníce svět skutečný, jsme vráceni sami sobě, naše citění procitne, blahodárné vášně otrásají naši dřímající přirozenosti a pohánějí krev k čerstvějšímu oběhu. Nešťastník tu vypláče s cizím žalem svůj vlastní žal, - šťastlivec vystrízliví a kdo byl ukolébán v bezpečí, pojme obavu. Citlivůstkářský změkčilec se zde utvrdí v muže, surový necita začne zde po prvé cítit. A konečně pak - jaký triumf pro tebe, přirozenosti - tak často deptaná, tak často znova se pozvedající přirozenosti - když lidé ze všech okruhů a pásem a stavů, svrhnuvše každé pouto umělkovanosti a módy, vyrvání z každého doléhání osudu, sbratření jedinou všudypřítomnou a všechno spojující sympatií, rozpoutání zas

- 22 -
v jedno jediné pokolení zapomenou na sebe i na
svět a přiblíží se zase k svému nebeskému půvo-
du. Každý jednotlivý požívá vytržení všech, jež
zesílena a zkrásněna padají ze sterých očí na
něho zpátky, a v jeho hrudi je teď místo jen pro
jeden jediný pocit - je to pocit: být č l o v ě
k e m.

Přeložil Pavel Eisner

O mravním poslání divadla

Friedrich Schiller
Divadlo jakožto mravní
instituce

Prokop Šedivý
Krátké pojednání o užitku, kterýž ustavičně
stojící a dobře spořádané divadlo způsobiti může

K stopadesátému výročí smrti Friedricha Schillera
připravilo za spolupráce Pavla Eisnera

Čs. divadelní a literární jednatelství
v Praze II., Vyšehradská 28.

Vedoucí redakce Dr. Vladimír Šrámek

Veškerá práva vyhrazena.

1955